

ПАМ'ЯТІ ВЧИТЕЛЯ – МИКОЛИ КОВАЛЬСЬКОГО

Ковальський Микола Павлович (19 березня 1929 р. – 5 жовтня 2006 р.) – доктор історичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України. Народився в Острозі в учительській сім'ї. У 1946 р. закінчив із золотою медаллю місцеву середню школу, а в 1947 р. – з відзнакою педагогічне училище. З 1947 по 1952 рр. навчався на історичному факультеті Львівського університету, в 1953–1956 рр. – в аспірантурі Львівського університету, в якому 1958 р. захистив кандидатську дисертацію за темою “Связи западноукраинских земель с Русским государством (вторая половина XVI–XVII в.)”. Із 1959 по 1963 рр. працював в Українському державному музеї етнографії та художнього промислу АН УРСР у Львові. Переїхав до Кривого Рогу 1963 р., де був обраний доцентом Криворізького загальнонаукового факультету Дніпропетровського держуніверситету, працював там до 1967 р. Із того часу і до 1994 р. життя і творчість М. П. Ковальського були пов'язані з Дніпропетровським державним університетом, де з 1977 по 1994 р. він очолював кафедру історіографії та джерелознавства, яка під його керівництвом перетворилася на провідний осередок розвитку цих галузей. Створив власну наукову школу, виховав більше двох десятків кандидатів і докторів наук. 1984 р. у Московському університеті відбувся захист його докторської дисертації “Источники по истории Украины XVI–XVII вв.”. У 1994 р. повернувся до Острога. Став одним із засновників Національного університету “Острозька Академія”, проректором цього закладу, почесним громадянином Острога.

Микола Павлович Ковальський помер в Острозі 5 жовтня 2006 року...

Українська історична наука зазнала важкої і непоправної втрати... Ця фраза настільки ж банальна, наскільки пронизлива і безжальна... Пішла з життя людина, якій вдалося не лише стати Справжнім істориком, а всім своїм життям довести можливість і необхідність додержання високих моральних орієнтирів у нашій професії.

Для цілого покоління українських істориків він був не лише зразком наукової сумлінності, відданості справі, бурхливої енергії та професійного ентузіазму. Він став і залишиться великим Учителем. Створена ним наукова школа, хоча і зветься традиційно “дніпропетровською”, але має зовсім не регіональне значення, визначаючи обличчя української історичної науки в цілому. Сьогодні неможливо уявити вітчизняну історіографію без цілої когорти учнів Миколи Павловича – Г. К. Швидько, А. Г. Болебруха, С. М. Плохія, Ю. А. Мицика, В. А. Брехуненка, Ю. А. Святця, С. В. Абримової, В. І. Воронова, П. М. Кулаковського, В. Б. Атаманенка та інших. Микола Павлович не лише прищеплював нам, своїм вихованцям, про-

фесійну культуру, він встановлював високу моральну планку самовідданого, вдумливого, критичного ставлення до професії, вимагаючи постійної саморефлексії з приводу її змісту, цінностей та сенсу.

Джерелознавчі, архівознавчі та археографічні студії М. П. Ковальського були присвячені насамперед періоду XVI – першої половини XVII ст. Вони відкривали і ще не для одного покоління істориків відкриватимуть двері у світ ранньомодерної історії України. Яскравою особливістю цих досліджень та педагогічних зусиль Миколи Павловича стала глибока й постійна увага до теорії, історії та методології джерелознавства, археографії та архівознавства, тобто до кола тих проблем, розроблення яких і до сьогодні лишається вкрай недостатнім, а нерідко – навіть неусвідомленим.

Цей статурний, високочолий чоловік з орлиним поглядом, шляхетською поставою і гонором, до якого мені, будучи першокурсником, було боязко навіть підійти, надзвичайно приваблював до себе. До нього тягнулися студенти, аспіранти, колеги, для яких розуміння глибинних механізмів історії, смак і запах архівної праці, можливість займатися тоді, за радянських часів, неактуальними, але незаідеологізованими, справжніми проблемами історичного пізнання важили більше, ніж інші, значно легші та прагматичніші шляхи, що їх відкривала історична наука та освіта в 70–80-х рр.

Значення і масштаб цієї особистості не зрозуміти поза інтелектуальним, політичним, професійним контекстом розвитку вітчизняної історичної науки. Сьогодні можна впевнено сказати, що Микола Павлович Ковальський був одним серед дуже небагатьох, майже поодиноких професіоналів, хто в 70–80-ті рр., в умовах безмежної заполітизованості основної маси історичних досліджень, панування цензури та самоцензури, табуваності значної кількості сюжетів та навіть історичних епох, своєю подвижницькою працею врятував честь української історичної науки. Пам'ятаю, як наприкінці 80-х у коридорі Інституту історії зустрівся з Федором Павловичем Шевченком, який, довідавшись, що я учень М. П. Ковальського, на прощання сказав: “Передавайте щирі вітання Миколі Павловичу! Яку велику справу ви робите у себе в Дніпропетровську! Нам до того ще далеко!”.

Справді, однією з найважливіших життєвих удач я вважаю зустріч з Миколою Павловичем Ковальським та своє учеництво у нього. Знаю, що те саме повторять сотні добрих істориків по всій країні та за її межами. Пам'ятаю, як бережно Микола Павлович виводив мене, як і всіх своїх вихованців, за межі нашого дніпропетровського “пташиного двору”, у зовнішній світ київських, львівських, московських архівів, бібліотек, вузів, як знайомив зі своїми колегами і друзями поза межами Дніпропетровська, розкриваючи нові горизонти професійного зростання, як щиро і щедро ділився науковими ідеями і темами, як широко відкривав двері своєї рідкісної домашньої бібліотеки, радо приймаючи у невеличкій квартирі всіх, хто потребував його порад, уваги, доброго слова. Не можу не згадати, як на знамениту першу Всеукраїнську республіканську нараду археографів восени 1988 року професор М. П. Ковальський, в прямому розуміння, вивіз увесь свій “виводок”, коли до Києва в одному вагоні відправилося 17 чоловік на чолі з Метром, а дніпропетровська делегація була найбільшою серед некиївських представників! Тож не дивно, що до своєї ліквідації

1993 р. Дніпропетровська філія Інституту української археографії та джерелознавства, якою фактично керував Микола Павлович, була одним з потужних і дійових підрозділів цього закладу.

Варто замислитися також над суто регіональним аспектом творчості і життя М. П. Ковальського. Не лише в розвитку історичної науки, але й в інтелектуальній історії Південної України в цілому цей волинянин з галицькою вищою освітою залишив неповторний і надзвичайно глибокий слід. На абсолютно порожньому, з точки зору забезпеченості історичними джерелами, літературою, традиціями, місці Микола Павлович Ковальський зміг стати беззаперечним лідером кафедри історіографії та джерелознавства, яку очолював з 1978 по 1994 рр., створити навколо себе атмосферу постійного наукового, інтелектуального ентузіазму, творчого пошуку, взаємної зацікавленості, налаштованості на все нове та оригінальне. Він ніколи не замикався в колі лише своєї проблематики та власних наукових інтересів. Він збагачував колег, але водночас не соромився вчитися в них, перебуваючи в постійному діалозі з історіографами, археологами, етнографами, філологами, цінуючи їх самостійну думку та слово.

Чим би не займався М. П. Ковальський у науці – чи то своєю рідною проблематикою, чи то історією робітничого класу (як не дивно здається, але цьому присвячено кілька ранніх статей), чи то вивченням сільськогосподарських знарядь праці або історією Львова, Острога та Дніпропетровська, – все це було глибоким, свіжим, новаторським.

Микола Павлович остаточно залишив Дніпропетровськ 1994 р., повернувшись до батьківської оселі в Острозі. Повернувся не доживати віку, а знову ставати біля витоків важливої і благородної справи – створення університету “Острозька академія”, де став проректором з наукової роботи. І хоча бачилися ми після цього не часто, але навіть відчуття того, що він є, що він працює, що думає про нас, робило світ змістовним і довершеним. Коли його не стало, ми осиротіли... І вже нікому дзвонити 19 березня, щоб привітати з днем народження, ні від кого не одержиш по-батьківськи суворох, влучних відгуків та зауважень на тобою написане... Але, як і раніше, завтра і післязавтра творчість та особистість Миколи Павловича Ковальського залишиться одним з найвагоміших орієнтирів для тих, для кого наука та вища освіта стали не тільки і не стільки місцем роботи та способом виживання, скільки сенсом життя та життєвою місією...

Олег Журба